

УКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЦТВО В НАЦІОНАЛЬНІЙ КООПЕРАЦІЇ МІЖВОЄННОГО ЧАСУ

Розглянуто особливості розширення українським жіноцтвом інституціонального поля національного кооперативного руху у міжвоєнній Польщі. Охарактеризовано багатогранну та жертвову працю у царині кооперації Олени Степанів, Ольги Бачинської. Виявлено вагомість Української Жіночої Кооперативної Гільдії, кооперативних шкіл, кооперативних курсів у фаховій підготовці та підвищенні кваліфікації жінок. Розкрито роль жіночих кооперативів «Труд», «Українське Народне Мистецтво» у національній господарській самоідентифікації українців. Обґрунтовано значення досвіду українського жіноцтва в національній кооперації міжвоєнного часу у формуванні інституціонального поля економічної самоідентифікації сучасної України.

Ключові слова: українське жіноцтво, жіночі кооперативи, кооперативні інструкторки, кооперативні пропагандистки, західноукраїнський кооперативний рух, національна кооперація, національна господарська самоідентифікація, інституціональне поле, національна господарська традиція.

Постановка проблеми. Складний перебіг та повільні темпи реалізації стратегії економічних реформ в сучасній Україні висвітлили як одну із засадничих проблем відсутність їх інституціонального поля, тобто творення інституцій як правил гри [1]. Це вимагає не лише використання загальноцивілізаційних засад, але й активного залучення надбань національної традиції генези ринкового господарства. В цьому контексті феномен розширення західно-українського кооперативного інституціонального поля міжвоєнного часу шляхом залучення жінок до кооперації є особливо актуальним. Перспективним напрямом розвитку кооперативів як інституціональної основи господарської самоідентифікації в сучасній Україні повинні стати самостійні та незалежні жіночі

кооперативні організації, які здатні долучитися до формування національного господарського інституціонального поля, забезпечити гендерну рівність в економіці, освіті, фаховій підготовці і підвищенні кваліфікації. Специфіка таких кооперативів вимагає спеціальної програми їх розвитку і відповідної нормативно-правової бази.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Потреба у науково-практичних розробках, що ґрунтувалися б на власному досвіді розбудови підвалин національної моделі ринкових відносин і сприяли б формуванню та ефективній реалізації стратегії сучасних економічних реформ в Україні, спонукає вчених-економістів до вивчення національної господарської традиції. Насамперед варто виокремити у цій царині досліджень вклад професора С.Злупка, зусиллями якого відроджені славні імена М.Туган-Барановського, В.Навроцького, Й.Шимоновича, Є.Храпливого та десятків інших геніальних українських економістів [2]. Проблематика історії національної кооперації як складової процесу творення української господарської традиції та національного руху загалом стала предметом дослідження колективу науковців Львівської комерційної академії (нині Львівського торговельно-економічного університету), згуртованого професором С.Гелеєм [3]. Значний внесок у дослідження поглядів низки всесвітньо відомих українських економістів на інституціональне забезпечення соціально-економічного прогресу зробила Л.Горкіна [4]. Найґрунтовніше розглянуті методологічні аспекти вивчення господарських явищ в Україні ХІХ–ХХ ст. П.Леоненком [5]. Помітне місце в сучасній історико-економічній науці посідають дослідження національної господарської традиції В.Небрат [6], А.Пантелеймоненка [7], В.Фещенко [8] та ін. Інституціональне дослідження феномена національного господарського руху в Західній Україні у 1848–1944 рр. здійснено автором статті [9]. Попри великий масив сучасних наукових публікацій на тему національної господарської традиції недостатньо вивченою є участь українського жіноцтва в національній кооперації, їх роль у формуванні інституціонального середовища.

Мета статті – розкрити роль українського жіноцтва у розширенні інституціонального поля національної кооперації

міжвоєнного часу та значення цього досвіду у процесі сучасної економічної самоідентифікації.

Виклад основного матеріалу. Особливе місце в інституціональному розвитку західноукраїнського кооперативного руху міжвоєнного часу відіграли жіночі організації. VII-й Крайовий Кооперативний З'їзд 1932 р. звертався до місцевих кооперативних правлінь, щоби вони посилили кампанію залучення жінок до кооперації, бо «жива співпраця жінок не тільки в членстві, але й у завідуючих органах, запевнить кооперативам зовнішній принадний лад (чистоту й прикрасу в домівці), доцільний запас товарів для домашнього вжитку, більший збут чимраз то ліпших продуктів домашнього господарства і поширить та закріпить суспільно-моральні цінності у вихованні нового кооперативного покоління» [10].

У 1930-х роках зростала участь жінок у надзірних радах і в управах низових кооперативів, у пропагандистсько-організаційних комітетах міської споживчої кооперації, в мануфактурних відділах при союзах. Серед членів сільської закупівельно-збутової кооперації налічувалося 10,4% жінок, Українбанків – 18,7%, у міській споживчій кооперації – 19,22%, у молочарських кооперативах кількість членів-жінок сягала до 25% [11]. «Господарсько-Кооперативний Часопис», офіційний орган Ревізійного Союзу Українських Кооперативів (РСУК), запровадив щомісячну сторінку «Жінка в кооперації». Організаційні відділи окружного союзу кооперативів (ОСК) для активізації участі жінок у кооперації влаштовували спеціальні «жіночі віча»; виділяли кошти на оплату праці спеціально вишколених пропагандисток «Кооперативних секцій Союзу Українок» чи товариства «Сільський Господар». Запровадження інституту кооперативних інструкторок сприяло збільшенню чисельності кооператорів та стало доброю підмогою в загальній організаційній роботі окружних осередків. Якщо на початку 1930-х років кооперативну пропаганду провадили тільки 2 жінки, в 1936 р. – 6, то в 1938 р. – уже 21 жінка [12].

До завдань кооперативних пропагандисток належали: підготовка до заснування нових низових кооперативів, поширення кооперативного світогляду серед членів кооперативів та молоді; залучення до кооперативної праці жінок. Вони, за

твердженням І.Витановича, також «мали завдання налагоджувати співпрацю з усіма місцевими громадськими організаціями і в їхньому районі поширювати кооперативні ідеї, засновувати при них кооперативні секції; пропагувати мету й засоби збирання дрібних ощадностей, кооперативно організований збут, закладання кооператив здоров'я; влаштовувати покази виробів рідного промислу, організовувати змагання за найкращі кооперативи й найкраще скооперовані громади, конкурси торговельної вірності, допомагати в підготовці кооперативних свят; влаштовували для жінок курси кращого ведення домашнього господарства, курси шиття, крою, трикотарства, куховарства, спеціальні городничі й сільськогосподарські курси, взагалі допомагали в усіх заходах, скерованих на піднесення добробуту й культури селянки і жінки-трудівниці в місті» [13, с.456].

Прикладом багатогранної, енергійної та жертвовної праці у цій царині стала діяльність героїчної жінки, учасниці визвольних змагань Олени Степанів (1892–1963). Особливості та результати роботи в кооперації вона описала у своїй книзі «Кооперативи здоров'я, їх завдання, організація, історія», що вийшла друком у Львові в 1937 р. [14].

Взагалі ініціатива організації кооперативного піклування здоров'ям українців належала проведуту молочарської кооперації. У кооперативній пресі активно поширювався досвід організації та діяльності «кооперативів здоров'я» в Японії, Швейцарії, Франції, Бельгії, Югославії. Кооперативні часописи містили і низку статей О.Степанів, які знайомили українців з міжнародним досвідом: «Німецька споживча кооперація» (Кооперативна республіка. – 1936. – Ч. 1), «Французька споживча кооперація» (Господарсько-Кооперативний Часопис. – 1938. – Ч. 7), «Польські кооперативи здоров'я» (Господарсько-Кооперативний Часопис. – 1939. – Ч. 26) тощо.

Перший український кооператив здоров'я постав навесні 1937 р. поблизу Львова у с. Ременів за ініціативи О.Степанів і директора місцевої Районової Молочарні (РМ) І.Фура. Згодом було поширено його діяльність на весь терен функціонування РМ. Підготовка та організація кооперативів здоров'я відбувалася в тісній співпраці кооперативного провуду з Українським Лікарським Товариством. Згідно звіту

РСУКу за 1938 р. в с. Ременові лікарськими послугами скористалися 1626 осіб (49,8% кооператорів і 50,2% іншого населення), у тому числі – 582 чоловіки, 764 жінки і 280 дітей. Лікар і помічники прочитали 17 лекцій і оглянули 64 помешкань селянських родин. При виплаті за доставлене до РМ молоко, члени управи збирали кооперативні внески (по 10 зл. – за вступ, по 2 зл. – місячні внески, за лікарську опіку – 0,5 зл.) [14, с.29].

Референтуру кооперативів здоров'я при РСУКу курувала О.Степанів. Відповідно до нормативних вимог РСУКу щодо організації кооперативів здоров'я їхня діяльність повинна була охоплювати 8–10 сіл (щонайменше 1000 членів кооперативу). За свідченням І.Витановича, «крім лікарів, у кооперативах працювали гігієністи, повитухи, приїздив також лікар-дантист. Лікар і його помічники не лише лікували, а передусім провадили профілактичні заходи, вчили про гігієну, як устерегтися від хворіб, про чистоту помешкань і людського тіла, одягу, про гігієну праці тощо. Кооперативи здоров'я також ініціювали будову здорових, гігієнічних криниць, каналізації, ясных помешкань» [13, с.448].

Про інтенсивність праці Олени Степанів у кооперації свідчать дані річних звітів, у яких зафіксовано, що «кооперативна інструкторка в районі ПСК Золочів зробила 70 виїздів у район, заснувала 16 кооперативних секцій, прочитала 58 рефератів, приєднала кооперативам 376 членів, в тому числі 362 жінки, провела два куховарські курси. В районі Подільського Союзу Кооператив у Тернополі кооперативна пропaгaторка мала 112 виїздів за рік і присвятила їх таким справам: організації й приєднуванні в кооперативні члени жінок, справі збуту сільськогосподарських продуктів, будові кооперативного магазину збіжжя, конкурсів плекання домашньої птиці, загальним зборам кооператив, клітин Сільського Господаря, посвяченню нових кооперативних домівок, пропаганді товарів, співпраці в Секціях Господинь СГ й ін.» [13, с.456].

Першою жінкою, що увійшла до «Маслосоюзу» в м. Стрий, була Ольга Бачинська (1875–1951). Фахову освіту вона здобула у Львові в приватній торговельній школі, успішно опанувавши загальний курс бухгалтерії. Економічну діяльність розпочала в лютому 1897 р. у Львівському товаристві

взаємних забезпечень «Дністер», де проходила практику. У листі дирекції товариства до О.Бачинської підкреслювалося, що це був «перший случай прийняття жінчини на практику до інституції асекураційної і фінансової». Та взяти практикантку на постійну роботу дирекція «Дністра» тоді не погодилася. З березня 1898 р. вона працювала у Задатковій касі у м. Стрий, що була заснована у 1895 р. Є.Олесницьким і О.Бобикевичем. У 1899 р. керівництво Задаткової каси довірило О.Бачинській відділ книговедення (бухгалтерію), а в 1911 р. її обрали до дирекції. О.Бачинська впровадила певні новації у веденні облікової роботи: скоротила рахунки льокат у більших банках, а вклади передала на conto кредиторів, фінансувала розбудову різноманітних українських підприємств, купівлю земельних ділянок [15, с.234–235].

Свої організаторські здібності О.Бачинська найкраще виявила у процесі становлення українського кооперативного молочарства, започаткованого 1 жовтня 1904 р. в Завадові Стрийського повіту при місцевій читальні «Просвіти» діяльністю української молочарської спілки. Не минуло й року, як при філії Товариства «Просвіта» в м. Стрий 7 вересня 1905 р. виник Союз руських молочарських спілок, який 26 вересня 1907 р. перетворився на самостійну статутну організацію Крайовий Союз господарсько-молочарський [9, с.84–86]. У всіх нарадах, конференціях та організаційній праці брала активну участь О.Бачинська. Ще ближче вона ознайомилася зі справами Крайового Союзу господарсько-молочарського, коли вийшла заміж за доктора І.Бачинського, що став першим секретарем Надзірної ради цієї спілки. Громада Стрийщини шанувала подружжя Бачинських за патріотизм і велику любов до свого народу [15, с.235–236].

Перша світова війна завдала величезних збитків українському кооперативному молочарству. Серед усіх секторів української кооперації саме вона у міжвоєнний період розвивалася найдинамічніше. Проте на початку 1920-х років, що були для українців часом політичної невизначеності та переслідувань з боку польського режиму, національне молочарство відроджувалось доволі повільно (у 1922 р. відновили свою роботу лише 19 молочарень). Проте згодом відбулося пожвавлення кооперативного молочарства, був змінений

статут та назва Крайового Господарсько-Молочарського Союзу. Так, у 1925 р. постав «Маслосоюз». Відтоді його членами могли стати тільки юридичні особи, а розмір паю підвищувався з 10 до 50 (згодом до 100) злотих. Як свідчать записи до судових книг, новий її провід було сформовано у такому складі: А.Палій – загальне завідування і торгівля, А.Мудрик – техніка виробництва й організація кооперативів, О.Бачинська – бухгалтерія. Вони керували «Маслосоюзом» до кінця 1939 р., завдяки їх умілому керівництву «Маслосоюз» за короткий час організаційно й торговельно охопив майже весь терен Галичини [9, с.155–156].

Ведення обліку О.Бачинською в «Маслосоюзі» І.Витанович характеризує так: «...виконувала одну з дуже відповідальних функцій, вона була керманичем найчутливішого Відділу «Маслосоюзу», який наче сейсмограф дуже докладно і своєчасно показував усі хиби господарської праці всіх підприємств «Маслосоюзу», разом і окремо... Читаючи купу сухих цифр, вона вміла в кожному звіті знайти щось цікаве і легко відкривала кожну неточність у звітуванні, на яку зараз же відповідно реагувала» [13, с.414]. Разом із начальником книговедення Львівської централі Р.Витковицьким О.Бачинська застосовувала найновіші форми рахівництва. Саме вона складала всі інвестиційні проекти на кожному етапі розвитку «Маслосоюзу», де у бюджетах чітко прораховували напрями розвитку кооперативної організації. Своєю далекоглядністю та цифровим матеріалом О.Бачинська обґрунтовувала ідеї та плани дирекції [16].

О.Бачинська була ініціатором та організатором багатьох імпрез, виставок, урочистостей. Її велика заслуга полягала у зборі коштів для спорудження Народного дому в Стрию. Вона брала участь у першій (1909) та другій (1927) Крайових хліборобських виставках, входила до складу їхніх оцінкових відділів [15, с.236]. Важливу роль відіграла О.Бачинська в заснуванні у Стрию ремісничого кооперативу «Труд». Про його успіхи під керівництвом О.Бачинської, свідчать золоті медалі за експонати, представлені на виставках у 1909 р. у Стрию.

Після Першої світової війни О.Бачинська доклала чимало зусиль для налагодження діяльності Товариства україн-

ських жінок, яке вона очолювала до 1920 р. у найтяжчий час його існування. У 1920-х роках О.Бачинська допомогла відбудувати Стрийський окружний союз кооперативів, «Українбанк» – колишню Задаткову касу [15, с.236].

У контексті дослідження ролі українського жіноцтва в національній кооперації особливий інтерес представляє часопис «Кооперативна Родина», що містив «Жіночу сторінку». Окрім різних господарсько-побутових порад, знаходимо змістовні статті про участь жінок у кооперативному русі. До часопису часто подавала дописи Ірина Домбчевська, яку називали «другою сеньйоркою кооперативних пропагандисток» [14, с.97]. Її повідомлення містили важливі орієнтаційні рекомендації для організації праці кооперативного проводу. У цьому виданні друкувалися також інформаційні матеріали про особливості роботи на місцях, про соціальні і культурні відносини, побут і проблеми української родини, про жіноцтво у кооперації. Зокрема, «Кооператорки Жовківщини у Львові» (1936. – Ч.10. – С.2), «Праця чужинних кооператорів» (1938. – Ч.9. – С.2), «Наші сестри з-за Карпат» (1938. – Ч.12. – С.8), допис І.Г. «Кооператива – помічниця жінки» (1937. – Ч.3. – С.6). Криптонім І.Г., очевидно, належить Ірині Гладкій, яка була організатором і референткою кооперативних пропагандисток. Дбаючи про залучення жінок до кооперації, часопис опублікував звернення І.Гладкої до міського жіноцтва із закликом гуртуватись у споживчих кооперативах і йти «шляхом найдоцільнішої самопомогі» (1939 – Ч.7. – С.7). Із публікації про перший з'їзд представниць «Секцій Господинь» при філіях товариства «Сільський Господар» дізнаємося, що сільська господиня «виходить з вузького круговороту свого господарства, хоче вчитися, читати», а інструкторки «Сільського Господаря» несуть «господарську освіту в селянську хату, створюючи бібліотеки для селян, поширюючи кооперативні часописи» (1939. – Ч.3. – С.9) [13, с.458].

Перша Крайова нарада кооперативних пропагандисток у жовтні 1937 р. головним завданням вважала розробку єдиної методики «освітньо-кооперативної праці серед жінок» та поглиблення ідейно-теоретичної підготовки. Проблемне спрямування дискусій відображають теми виголошених доповідей: «Основи українського кооперативного руху», «Міжнато-

дна Жіноча Кооперативна Гільдія», «Праця кооперативної пропаганди на селі», «Праця кооперативної пропаганди в місті, методи кооперативної пропаганди». У нараді взяли участь 14 постійних, вишкolenих кооперативних пропагандисток, організаторки й інструкторки Сільського Господаря і Союзу Українок, представниці Союзів з Рогатина, Сокаля й Жовкви. У підсумку видано збірник інструкцій «Кооперативна пропаганда та її завдання» (1937), автором якого була референтка РСУКу І.Дика.

На з'їзді кооперативних пропагандисток у Ворохті в липні 1937 р. серед актуальних питань, які розглядали його учасниці, були: залучення нових членів-жінок та кооперативна пропаганда у середовищі сільського жіноцтва; методи поширення кооперативного виробництва, методика курсів для жінок і молоді, вишкілу провідників курсів заочного навчання РСУК; участь в організаційних та інструкторських колегіях тощо.

Особливе місце у фаховій підготовці кооперативних інструкторок посідала Українська Жіноча Кооперативна Гільдія, що сформувалася на базі Кооперативної Секції при Союзі Українок та стала повноправним членом Міжнародної Жіночої Кооперативної Гільдії. Кооперативна преса широко висвітлювала участь українок на міжнародних кооперативних форумах. Так, у 1930 р. репрезентантки Гільдії С.Чижович, Л.Бурачинська, О.Шепарович стали учасницями Конгресу Міжнародної Жіночої Кооперативної Гільдії у Відні. У 1934 р. українських жінок, об'єднаних у кооперації, на міжнародному Конгресі у Лондоні представляла голова Гільдії Н.Селезінкова. В 1937 р. в рамках Міжнародного Кооперативного Конгресу в Парижі відбулася дводенна конференція цієї міжнародної жіночої організації, делегаткою якої стала директорка кравецької школи при кооперативі «Труд» у Львові О.Залізник. За словами І.Витановича: «З нагоди того міжнародного кооперативного з'їзду, у конгресовій залі влаштували виставку видань, кооперативних афіш національних кооперативних гільдій. На виставці були й українські видання, як такі, що містили статті жінок для жінок-кооператорок, так і спеціальні видання жіночих кооператив. Українська Гільдія представила журнал «Нова Хата», картки й узори ви-

дання кооперативи «Українське Народне Мистецтво», світлини праці й побуту кооператорок» [13, с.457].

Особливо пошвавилась діяльність Гільдії під головуванням Н.Селезінкової: за її ініціативи відбулося 37 нарад з міським та 85 кооперативних сходів із сільським жіноцтвом, організовано перший шеститижневий курс вишколу кооперативних пропагандисток та відкрито 19 Кооперативних Секцій Гільдії у Західній Україні [13, с.458]. Окрему групу у виробничій кооперації посіли кооперативи, організаторами та працівницями яких були в основному жінки. Домінували серед них т. зв. «галантерейні кооперативи». Перелік найуспішніших із них подає І.Витанович:

1. «Жіноча Спілка» в Городенці вже на початку нараховувала 383 члени, близько 2,5 тис. зл. власного майна, 8566 оборотних фондів і мала на 7195 зл. запасу товарів. Організаторкою і головним членом управи кооперативу була К.Кассіянова.

2. «Жіночий Базар» у Коломиї мав 202 члени, до 2,5 тис. власного майна, понад 10000 зл. оборотних фондів і на 8 тис. зл. запасу товарів. Душею кооперативу була М.Вонсулів.

3. «Жіночий Труд» в Косові об'єднував 147 членів, мав близько 2 тис. зл. власних фондів, 5,5 тис. запасу товарів; безкоштовно працювала в кооперативі О.Камінська.

4. «Жіночий Базар» в Теревовлі нараховував лише 85 членів, але торговельний обіг становив понад 40 тис. зл. в 1936 р.

5. «Мета» в Самборі мала 74 члени з 8 тис. річним торговельним обігом.

6. «Базар» у Львові головним членом управи мав І.Павликовську [13, с.459].

Значну інституціональну цінність для національного господарського руху становив також унікальний досвід діяльності кооперативу «Українське Народне Мистецтво» (УНМ), заснованого 1922 р., що охопив своєю енергійною кооперативною діяльністю не тільки усі західноукраїнські терени, але й осередки української еміграції в Європі та на американському континенті [19]. Великою була насамперед роль кооперативу у справі господарської та національної самоідентифікації українців краю шляхом збереження та модернізації й популяризації багатих традицій українського народного мистецтва.

Займаючись «організацією, модерним пристосуванням і збутом виробів народного мистецтва й домовиробництва», кооператив УНМ розбудовував інституціональний ґрунт для розгортання національного господарського руху. Новаторські підходи кооператорів УНМ дозволили закласти початки етнічного модельного та дизайнерського підприємництва. Головним завданням господарської організації кооперативу було: «об'єднати домашніх вишивальниць, пристосувати стародавні взірці вишивки й мережива народної ноші до модерних жіночих убрань; влаштування й декорації модерного помешкання, зберігання взірців у мистецькій, незіпсованій чистоті...; поширити свою діяльність і на інші галузі народного домовиробництва, зокрема на модерне пристосування й посередництво у масовому збуті виробів з дерева, різьби, килимів, скатертин, хатніх доріжок-хідників, «вибіваних» та природньо фарбованих текстильних виробів» [13, с.458].

Кооператив УНМ взяв на себе функції головного центру збуту, постачання та посередництва для народних митців. Діяльність кооперативу нівелювала грабіжницьке лихварське посередництво в постачанні матеріалів, знярядь і в збуті виробів українського народного мистецтва. Варто зазначити, що неукраїнські посередницькі лихварські підприємства наносили значну шкоду, «скуповуючи вироби, замовлені на свій смак для масового збуту в краю і за кордоном, вони не мали пошани, не розуміли високомистецького народнього стилю, і тому страшенно його псували» [13, с.459].

Неоціненою була роль і високомистецького, талановитого редагованого журналу «Нова Хата», який кооператив УНМ почав видавати з 1926 р. Журнал був популярний не лише серед інтелігенції та митців, але й доходив до широкого загалу міщанських та селянських родин. Видання гідно репрезентувало українську культуру та модерний жіночий український рух. Особливою була заслуга журналу в розробці «своєрідного модерного стилю жіночого одягу», модерного дизайну «української хати та декоративного городу», популяризації української кухні на основі традицій українського народного мистецтва. Тісною була співпраця з журналом талановитих українських художників: О.Кульчицької, М.Бутовича, С.Гординського й ін. У журналі, крім сторінок з царини

народного мистецтва, кооперативно-освітніх статей, порад щодо стилізації одягу, дизайну хати, друкувалася інформація з організації міжнародного жіночого руху, цінні спогади, біографії й твори видатних письменниць, вчених.

Кооператив УНМ, налічуючи 1936 р. тільки 121 членів, швидко розширювався завдяки залученню у свої ряди сотень робітниць, передплатників «Нової Хати», митців тощо. Уже 1936 р. кооператив організував 13 робітень по всій Західній Україні, де працювало понад 500 осіб, переважно селянок, що вишивали й мережили жіночі сукні, блузки, скатертини, фіранки тощо. УНМ співпрацював з кооперативами: «ткальнею полотна «Комета» у Львові, «Гуцульщина» й «Гуцульське Мистецтво» в Косові, «Рільник» у Вільшаниці та ін. [13, с.459–460].

УНМ розгорнув широку виставкову діяльність у краї та за кордоном. «Крім стилевої постійної виставки в своїй головній крамниці у Львові, влаштовувало вистави народнього й на його підставі прикладного мистецтва, – його модерного пристосування в ужиткових сучасних виробках, покази народньої ноші, – у важливіших центрах краю, ... 1932 р. влаштувала кооператива виставу з нагоди сокільського здвигу в Празі, 1935 р. вислала одну із своїх молодих директорок – Стефанію Чижович для влаштування кіоску на Міжнародній Виставі в Чикаго. УНМ брало участь у міжнародніх торгах у Львові, Познані, Катовицях, у Варшаві» [13, с.460].

Для підвищення кваліфікації провід РСУКу розробив систему кооперативних курсів. Для жінок були створені курси городництва, крою та шиття, ведення домашнього господарства. Зокрема, жіночий промисловий кооператив «Труд» організував курси трикотажу, куховарства та домашнього господарства. При товаристві «Сільський господар» діяли піврічні курси для підготовки кооперативних пропагандисток [20].

Організаційна та галузева розбудова західноукраїнської кооперації актуалізувала проблему формування власної системи кооперативної освіти. Фахові економічні школи виникали на початку ХХ ст. під патронатом «Народної Торговлі», «Просвіти» та «Сільського Господаря». Перша торговельна школа «Просвіти» відкрилася у Львові у 1911 р., ініціатором її створення був доцент політехніки Р.Залозецький. У 1917 р.

школа відновила свою роботу під керівництвом Д.Коренця, а у 1924 р. перейшла у підпорядкування товариства «Рідна Школа». Навчалися у цій трирічній торговельній школі також і дівчата, зокрема, в 1926–1927 навчальному році нараховувалося 148 учнів, серед них – 32 дівчини. З 1935 р. торговельну школу очолював А.Ковалисько, а його заступницею була активна діячка жіночого руху І.Лежогубська [21, с.19]. Торговельна гімназія давала якісну кооперативну освіту.

Показово, що кооперативні дисципліни увійшли в навчальні програми середніх приватних шкіл «Рідної Школи», що об'єднували і кооперативи учнів. Кооперацію як окремий предмет вивчали в Українській Жіночій Ремісничій Школі при кооперативові «Труд» у Львові та в інших фахових школах [21, с.45]. Важливу роль у формуванні кооперативної свідомості та нової ментальності виконували щорічні кооперативні свята. Зокрема, учениці фахової школи «Труд» брали активну участь у різноманітних урочистостях. У рамках щорічних кооперативних свят відбувалися також «Свята ощадності», що формували етику та культуру ощадності, пояснювали завдання, значення й наслідки руху дрібних збережень. У 1936 р. зареєстровано 221 кооперативне свято (часом сусідні села об'єднувалися для спільних святкувань), у 1937 р. – 216 святкувань [21, с.38; 22].

Таким чином, українське жіноцтво своєю жертвовою працею у кооперативах спричинилося до розвитку інституціонального господарського середовища в підневільних умовах міжвоєнної Польщі.

Висновки. Український кооперативний рух першої половини ХХ ст. утверджував високі ідеали свободи, справедливості українського самобутнього кооператизму, який сформувався з найкращих представників нації. Ідеали кооперації відповідали національному характеру і типу української душі, а тому мали всенародну підтримку. Яскравим прикладом цього є досвід діяльності українського жіноцтва в національній кооперації, який виразно демонструє процес господарської самоідентифікації як націотворчий процес становлення широкої мережі громадянського суспільства, базованого на соціальному капіталі, солідаризмі, новій ментальності, що має цивілізаційне значення для філософського осмислення

сучасної стратегії економічних реформ в Україні. Цей феномен став віддзеркаленням того, що українське господарське відродження набуло рис жіночої емансипації, випередивши у цьому багато цивілізованих державних націй.

1. Вербова О.С. Інституціональне поле національного господарського руху в Західній Україні (1848–1944 рр.) : [автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук] / О.С. Вербова. – Київ, 2015. – 40 с.
2. Злупко С. Персоналії і теорії української економічної думки / Степан Злупко. – Львів : Євросвіт, 2002. – 528 с.
3. Історія кооперативного руху: [Підручник для кооперативних вузів / С.Г. Бабенко, С.Д. Гелей, Я.А. Гончарук та ін.; кер. авт. колект. д.і.н., проф. С.Гелей]. – Львів : Інститут українознавства НАНУ, 1995. – 411 с.
4. Горкіна Л.П. Погляди вітчизняних економістів ХІХ – початку ХХ ст. на інституціональне забезпечення економічного розвитку [Електронний ресурс] / Л.П. Горкіна // Наукові праці Дон. НТУ. Серія: економічна. Вип. 103-2. – Режим доступу до журн. : <http://www.donntu.edu.ua>.
5. Леоненко П.М. Методологічні аспекти історії української економічної думки (ХІХ–ХХ ст.) / П.М. Леоненко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 433 с.
6. Небрат В.В. Еволюція теорії державних фінансів в Україні : [Монографія] / В.В. Небрат. – К. : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2013. – 584 с.
7. Пантелеймоненко А.О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика : [монографія] / А.О. Пантелеймоненко. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2008. – 347с.
8. Фещенко В.М. Дослідження проблем становлення та розвитку ринкового господарства в працях економістів України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. : [монографія] / В.М.Фещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 187 с.
9. Вербова О. Національний господарський рух на західноукраїнських землях впродовж 1848–1944 років : [монографія] / О. Вербова. – Львів : ПАІС, 2009. – 368 с.
10. Резолюції VII Крайового кооперативного з'їзду усталені Радою Р.С.У.К. на засіданні її президії 11 липня 1932 р. – Львів, 1932. – С. 34–35.
11. 70-літній ювілей української кооперації // Господарсько-Кооперативний Часопис. – 1938. – № 1–2. – С. 8.

12. Мандрівні пропагатори кооперації // Господарсько-Кооперативний Часопис. – 1939. – 23 квітня. – Ч. 17. – С. 7.
13. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / Ілля Витанович. – Нью-Йорк : Вид. ТУК, 1964. – 624 с.
14. Степанів О. Кооперативи здоров'я, їх завдання, організація, історія / О. Степанів. – Львів : Вид. РСУК, 1937. – 134 с.
15. Матейко Р. Ольга Бачинська (1875–1951) / Р. Матейко, Н. Скакун // Українські кооператори [Історичні нариси. Книга 1 / за заг. ред. д.і.н., проф. С. Гедея]. – Львів : В-во «Укоопосвіта» ЛКА, 1999. – С. 234–238.
16. Храпливий Є. Молочарське книговодство / Євген Храпливий. – Львів : Вид. РСУК, 1930. – С. 6.
17. Господарсько-кооперативний часопис. – 1930. – 25 травня. – С. 3.
18. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі ЦДІА України у м. Львові). – Ф. 146. – Оп. 58. – Спр. 1358. – Арк. 7.
19. Господарсько-кооперативний часопис. – 1935. – 29 вересня. – С. 5.
20. ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 206. – Оп. 1. – Спр. 1682. – Арк. 1.
21. Качор Андрій. Денис Коренець: Начерк його життя та праці на тлі українського фахового шкільництва і сільськогосподарської кооперації в Західній Україні / Андрій Качор. – Вінніпег : Накладом «Кооперативної Громади», 1955. – 71 с.
22. Господарсько-кооперативний часопис. – 1936. – 11 жовтня. – С. 8.

Транслітерований список джерел

1. Verbova O.S. Institucional'ne pole nacional'nogo gospodars'kogo ruhu v Zahidnij Ukraini (1848–1944 rr.) : [avtoref. dis. na здобuttja nauk. stupenja dokt. ekon. nauk] / O.S. Verbova. – Kyiv, 2015. – 40 s. [in Ukrainian]
2. Zlupko S. Personaliji i teoriji ukrajins'koi ekonomichnoji dumky / Stepan Zlupko. – L'viv : Jevrosvit, 2002. – 528 s. [in Ukrainian]
3. Istorija kooperativnogo ruhu: [Pidruchnyk dlja kooperativnyh vuziv / S.G. Babenko, S.D. Gelej, Ja.A. Goncharuk ta in.; ker. avt. kolekt. d.i.n., prof. S.Gelej]. – L'viv : Instytut ukrai'noznavstva NANU, 1995. – 411 s. [in Ukrainian]
4. Gorkina L.P. Pogljadu vitchyznjanyh ekonomistiv XIX – pochatku XX st. na instytucional'ne zabezpechennja ekonomichnogo

- rozvytku [Elektronnyj resurs] / L.P. Gorkina // Naukovi praci Don. NTU. Serija: ekonomichna. Vyp. 103-2. – Rezhym dostupu do zhurn.: <http://www.donntu.edu.ua> [in Ukrainian]
5. Leonenko P.M. Metodologichni aspekty istoriji ukrajins'koi ekonomichnoji dumky (XIX–XX st.) / P.M. Leonenko. – K. : Centr navchal'noji literatury, 2004. – 433 s. [in Ukrainian]
6. Nebrat V.V. Evoljucija teoriji derzhavnyh finansiv v Ukraini: [Monografija] / V.V. Nebrat. – K. : DU «Instytut ekonomiky ta prognozuvannja NAN Ukrainy», 2013. – 584 s. [in Ukrainian]
7. Pantelejmonenko A.O. Agrarna kooperacija v Ukraini: teorija i praktyka : [Monografija] / A.O. Pantelejmonenko. – Poltava : RVC PUSKU, 2008. – 347 s. [in Ukrainian]
8. Feshchenko V.M. Doslidzhennja problem stanovlennja ta rozvytku rynkovogo gospodarstva v pracjah ekonomistiv Ukrainy drugoji polovyny XIX – pochatku XX st. : [Monografija] / V.M.Feshchenko. – K. : KNEU, 2003. – 187 s. [in Ukrainian]
9. Verbova O. Nacional'nyj gospodars'kyj ruh na zahidnoukrai'ns'kyh zemljah vprodovzh 1848–1944 rokiv : [Monografija] / O. Verbova. – L'viv : PAIS, 2009. – 368 s. [in Ukrainian]
10. Rezoljuciji VII Krajovogo kooperativnogo zjizdu ustaleni Radoju R.S.U.K. na zasidanni jiji prezydiji 11 lypnja 1932 r. – L'viv, 1932. – S. 34–35 [in Ukrainian]
11. 70-litnij juvilej ukrajins'koi kooperaciji // Gospodars'ko-Kooperativnyj Chasopys. – 1938. – № 1–2. – S. 8. [in Ukrainian]
12. Mandrivni propagatory kooperaciji // Gospodars'ko-Kooperativnyj Chasopys. – 1939. – 23 kvitnja. – Ch. 17. – S. 7. [in Ukrainian]
13. Vytanovych I. Istorija ukrajins'kogo kooperativnogo ruhu / Illja Vytanovych. – N'ju-Jork : Vyd. TUK, 1964. – 624 s. [in Ukrainian]
14. Stepaniv O. Kooperativnyj zdorovlja, jih zavdannja, organizacija, istorija / O. Stepaniv. – L'viv : Vyd. RSUK, 1937. – 134 s. [in Ukrainian]
15. Matejko R. Ol'ga Bachyns'ka (1875–1951) / R. Matejko, N. Skakun // Ukrajins'ki kooperatory [Istorychni narisy. Knyga 1 / za zag. red. d.i.n., prof. S. Geleja]. – L'viv : V-vo «Ukooposvita» LKA, 1999. – S. 234–238. [in Ukrainian]
16. Hraplyvyj Je. Molochars'ke knygovodstvo / Jevgen Hraplyvyj. – L'viv : Vyd. RSUK, 1930. – S. 6. [in Ukrainian]
17. Gospodars'ko-kooperativnyj chasopys. – 1930. – 25 travnja. – S. 3 [in Ukrainian]
18. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy u m. L'vovi (dali CDIA Ukrainy u m. L'vovi). – F. 146. – Op. 58. – Spr. 1358. – Ark. 7. [in Ukrainian]

19. Gospodars'ko-kooperatyvnyj chasopys. – 1935. – 29 veresnja. – S. 5. [in Ukrainian]
20. CDIA Ukrajinu u m. L'vovi. – F. 206. – Op. 1. – Spr. 1682. – Ark. 1. [in Ukrainian]
21. Kachor Andrij. Denys Korenec': Nacherk jogo zhyttja ta praci na tli ukrajins'kogo fahovogo shkil'nyctva i sil'skogospodars'koi kooperaciji v Zahidnij Ukrajinii / Andrij Kachor. – Vinnipeg' : Nakladom «Kooperatyvnoji Gromady», 1955. – 71 s. [in Ukrainian]
22. Gospodars'ko-kooperatyvnyj chasopys. – 1936. – 11 zhovtnja. – S. 8. [in Ukrainian]

Одержано 16.09.2016 р.